

"ISTAR", "ISPAR" (ISBAR) ve "STROMATEIS" ("STROMATES") Kelimeleri Arasında bir İlişki Var mıdır?

Prof. Dr. Mübahat Türker-Küyel*

Bilindiği üzere, kültürün, ona pek çok açılardan yaklaşılmış olmakla, türlü türlü, yüzlerce tarifi yapılmıştır. Bunlar arasında, "Kültür, insanın, kalıtımla getirmeyip doğaya yapmış olduğu bütün katkılarıdır" tarifi, hiç gizli, örtülü bir "teori" ihtiva etmiyor görünümündedir. "UNESCO", kültürü, "Bir insan grubunun kendi tarihi hakkındaki bilinci" olarak tarif etmektedir. Halı kültürü de bu tarifler içerisinde algılanabilir.

Yine bilinmektedir ki, "kültür"ün manâsını anlamak üzere, bir takım kültür teorileri geliştirilmiş, kültüre dair varsayımlar yapılmış, çalışma hipotezleri ortaya konmuştur; kültürü açıklama modelleri oluşturulmuştur: "İrkçi model", "evrimci model", "morfolojik model", "rûhî antropolojik model", "Panbabilonist model", "fizyolojik model" gibi. Bunlara ek olarak "diffüzyonist model", "paralelci model", "dairese model", "spiral model" gibi. Bu modelleri, bize, Landsberger göstermiştir.¹

"İrkçi model"e göre, şöyle bir bedende şöyle bir ruh bulunur; o ruh, şunları şunları yapar. "Evrimci model" in iki türü bulunmaktadır; birisi Hegel'e, ötekisi Darwin'e dayanır. Hegel'e dayalı "evrimci model"e göre, insanın tarihi, ya "Geist" in -ki, biz, ona, tın veya tin diyoruz ve onunla da akıllı ve canlı bir ilkeyi anlıyoruz-, ya da "Madde" nin, "diyalektik terakkî (progrès) yasası" na uygun biçimde, tez-antitez-sentez'den ibaret üçlü adımlar atmasıyla oluşur. Veya, toplum, Auguste Comte'un geliştirmiş olduğu modele göre, "teolojik-metafizik-pozitif" zihniyetlerden geçer. Darwin'e dayanarak geliştirilen evrimci modele göre, insanın tarihi, organik dünya tarihinin bir uzantısıdır. Daha doğrusu, onun evriminin yüksek bir derecesidir. Bu modele göre, insan tarihinin kültür olayları, bilim ve tekniği ölçek olarak kullanarak,

bir "reconstruction" (yeniden yapılanma) şemasına göre dizilirler. Bu dizilişte, ilkel ve geri denen toplumlar en alta, ileri denenler, en üste konur. Morfolojik modele ise, böyle bir "reconstruction" şemasının, çömlekçi çarkı, bakır üretimi, alayım tekniği, altın para tedâvülü, *theoria* düşüncesi gibi bir takım kültür "inkılâb" larını açıklayamadığı kamsından yola çıkılır. Bu modele göre, her bir kültürü doğup, gelişip, ölen bir bağımsız canlı yapı gibi alıp, onun morfolojisini, yani, dış şeklini incelemelidir. Landsberger'in "rûhî antropoloji" dediği strüktüralist modelle, kültürlerin bu tür dıştan incelenmesine karşı çıkılır. Bu modele göre, kültürlerin bünyeleri, iç yapıları, strüktürleri, yüzeyden değil, diyalektik bir tartışma ile, derinden giderek ortaya konur. Çünkü, dış yapıyı iç yapı düzenler. Kültürdeki düşünce ile kültürdeki dış yapı bu suretle birbirlerinden ayrılır. İncelenen her bir kültür parçası, bütüne varmak için kullanılır. Öyle ki, kültürler, birbirlerine benzerler. İnsan, *kendi* kültürünü incelerken, *başkasının* kültürünü inceliyormuş duygusunu taşırsa, kültürler arasında, belgelendirilmemiş olan bir takım akrabalıklar kurmaktan vazgeçerek, ancak, dünya kültürüne ulaşabilir. Bu ulaşımı gerçekleştirmek için, pek çok belge incelemek, alanı, işin uzmanlarına bırakmak gerekir. Araştırmacıyı iç yapıya götüren olay, dilidir. Yani, bir kültürün iç yapısını anlamak

* Felsefe Tarihcisi,

Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Asli Üyesi.

¹ Landsberger, "Ön Asya Kadim Tarihinin Esas Meseleleri", *II. TT Kongresi Zabıtları*, 1937. Bu aynı metin ikinci kez yayınlanmıştır. Bkz., Kemal Balkan, "Eski Önasyada Kut (veya Gut) Halkının Dili ile Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik", *Erdem*, 6, 17 Mayıs 1990, 1992, s.362.

Is There Any Relationship Between the Words

"ISTAR", "ISPAR" (ISBAR) and "STROMATEIS" ("STROMATES")?

Prof. Mübahat Türker-Küyel*

As is known, culture has been defined in numerous ways as it has been approached different angles. Among them, there is the definition of culture as "culture is the contribution of human beings to the nature not brought by his inheritance" seems not to include an explicit "theory". UNESCO described culture as "the consciousness of a group of people of its own history". Carpet culture also falls under these definitions.

Again it is well-known that to comprehend the meaning of "culture", a number of cultural theories have been developed and some assumptions on culture and research hypotheses have been developed, models such as the "racist model", "evolutionary model", "morphological model", "psychological anthropological model", "panbabilonist model" and "physiological model" have been developed to define what culture is. In addition to them, other models are "diffusionist model", "parallel model", "circular model", and "spiral model". These models have been shown by Landsberger¹.

According to the "racist model", such a soul exists in such a body; this soul does this and that. The "Evolutionary model" has two types: one based on Hegel, the other on Darwin. The evolutionary model based on Hegel suggests that the history of man includes Geist or Material, their dialectical progress, and ultimately three steps, thesis-antithesis-synthesis, in accordance with the "dialectic progress law". Or, according to the model developed by Auguste Comte, society passes through theological, metaphysical and positive phases. According to the other evolutionary model based on Darwin, the history of man is an extension of the history of the organic world. In other words, it is a high level of its evolution. Due to this

assumption, cultural events of man's history are ranked based on a reconstruction scheme using science and technology as a scale. In this order, the societies called primitive are placed at the bottom, others called developed at the top. The morphological model begins with the fact that a reconstruction schema can not explain such cultural revolutions as potter's wheels, production of coppers, alloy techniques, gold money and the idea of theoria. According to this model, each culture should be regarded as an independent living body and its morphology or outside scope should be studied. The Structuralist model called by Landsberger a psycho-anthropological model rejects such external analysis of cultures. According to this model, internal structures of cultures are analysed profoundly with dialectical discussions rather than surface analyses, because it is the internal structure that organises the outside structure. Thus, views and external structures in culture are separated. Each cultural part analysed is used to achieve the whole. Cultures are similar to one another. If one, while analysing his own culture, feels that he is analysing another culture he may reach a world culture and renouncing the establishment of some non-documented relationship between cultures. In order to achieve this, it is necessary to review hundreds of

* Philosophy Historian,
Member of Atatürk Culture Center of the Prime Ministry.

¹ Landsberger, "Ön Asya Kadım Tarihinin Esas Meseleleri", *II. TT Proceedings*. 1937. The text is published for the second time. See, Kemal Balkan, "Eski Ön Asya'da Kut (veya Gut) Halkının Dili ile Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik", *Erdem*, 6, 17 May 1990, 1992, p. 362.

için, yol, o kültürde kullanılan dili anlama yoludur. Bu incelemeyi gerçekleştirmek için, o dilin o kültür ile zamandaş olması da şart değildir. İç yapı, bazen, yazı gibi manevî bir etmenle değişebilir; bazen de din gibi manevî bir etmenle değişmeyebilir. Panbabilonist denen modele göre ise, ele alınan kültür, ilkin ana öğelerine ayrılır; sonra, her bir öge, Babil kültürüne indirgenir. Bu sırada, belge zincirleri oluşturulurken, "interpolation", "restitution", "reconstruction" gibi, doldurma, onarma ve tekrar yapılanma gibi işlemlere baş vurulur. Hrozny, bu model yoluyla, Girit ile Prevedik kültüründe okunmamış yazıları okuyabilmiştir; ama, o, açıklama modelini veya varsayımları, hemence, gerçek yerine almamaya da dikkat etmiştir. "Dairesel (cycloïde)" model, evrende, gök cisimlerinin, "devre"lerine dayanır. "Devre"ler, sonsuz olarak tekrerrür edeceği için, kültürler de, tarih de, tekrerrürden ibarettir.²

Halı kültürü hakkında, bu modellerden hangisi bir çalışma hipotezi olarak kullanılmış olursa olsun, kültürlerin karşılaşmış, etkileşmiş ve birbirlerinin içerisine artıklar (surviance) bırakmış oldukları vâkiası, esas olarak, gözlerden uzak tutulmamalıdır. Halı kültürü için de durum aynı olsa gerektir. Bunu bize, asıl, sanat tarihçileri somut örnekleriyle gösterebilecek durumdadırlar. Eğer, belli ve çok spesifik açılara yerleşmeksizin ve kültürü medeniyetten ayırmadan bakacak olursak, önümüze, hemen, kültürün ve medeniyetin, ilkin, nerede ortaya çıkmış olduğu sorusu dikilir. Landsberger bu konuyu da işlemiştir.³ Landsberger, bu incelemesinde⁴, "Proto-Fırat" adını vermiş olduğu, Mezopotamya'da Sumerlilerden önceki kültürde, bir meslekî sınıflaşma vâkiası olduğunu ortaya koymuştur: "...meslek isimlerinin daha Proto-Fıratlılar zamanından kalma olduğunu isbat edebiliriz. Öyle ki en eski vesikalar ortaya çıktığı zaman, bu mesleklere tekabül eden yazı işaretlerini okuyabiliyoruz. Mısır ile burada bir mukayese yapmadan şunu söyleyebiliriz ki, yüksek teşkilâth şehir de, bu sahada meslekî sınıflaşmanın bir şahididir. İkinci kültür devrinin sonundan itibaren, belki de daha eski zamanlara irca edilen "çiftçi=engar", "bahçıvan=nukarib", (muhtelif nevi) çoban=sipad, kabar, nagad, udul", "balıkçı=suhadak" ve bunlardan başka, "aşçı=nuhadim", "demirci=simug", "marangoz=nangar", "çilingir=tibira", "berber=kinda", "çamaşırıcı=aslak", "dokumacı=ıspar" (Almanca metinde, s.436, ıspar=Weber), "saraç ve kunduracı=askap", "kamış örücü=addup", "çanak çömlekçi=pahar", "duvarcı=sidim" gibi meslek erbabı da görülür. Sayılan bütün bu meslek isimleri "Proto-Fıratçadır". Bütün bu kelimeler, Babil kültürünün sonuna kadar yaşamıştır. Hattâ, bunlardan,

meselâ, *naggar*, *nacar* gibi kelimeler, birçok yabancı dillere geçmiştir. Sumerliler, bu meslek kadrosuna daha bir çok meslekleri eklemişlerdir.⁵ Bu meslek adlarının bazıları, bugün hâlâ Türkçede yaşamaktadır (altın ve gümüş işleyicisi=ku-dim" kuyumcu gibi). Veya Mısırlılarınkine benzer durumdadır [mesahacı=se-gid, ip çeken. Tıpkı "harpedonapt" (ip gerici) gibi].⁶

Elimizde, bugün, bir de Niğde-Bor yöresinde kullanılmakta olan halıcılıkla ilgili terimler bulunmaktadır. "İstar dokumak=halı dokumak", "İstar ağacı=halı tezgâhı", "İstar tarağı=tarak", "İstar bıçağı", "İstar ipi", "direzi", (yatay iplik), "geçgi" gibi.⁷

Bunlar içerisindeki "İstar" yukarıda geçen, Proto-Fıratça, "dokumacı=ıspar" veya "ıspar" ile ilgili olabilir mi?

Yine, Patristik Devir filozoflarından Clemens'in (M.S.II.yy.) *Halılar-Stromateis* veya *Stromates* adını vermiş olduğu felsefî eserinin⁸ bu başlığında geçen isim ile, acaba, "ıspar" veya "İstar" kelimesi arasında filolojik bir ilişki var mıdır? Eğer, varsa, dil, kültürü taşıyan en önemli vasıta olduğu için, acaba yeni bir kültür karşılaşması misâli önünde mi bulunmaktayız?

2 Mübahat Türker-Küyel, "Edebiyatımızda Sumerli Kültür İzleri Var mıdır?", *Erdem*, 6, 17 Mayıs 1990,1992, s. 362.

3 Landsberger, "Mezopotamya'da Medeniyetin Doğuşu", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, cilt 2, sayı 3, 1944, Mart-Nisan, 419-429. Alıncası: "Die Anfänge der Zivilisation in Mesopotamien (Zusammenfassung)", aynı yer, s.431-437.

4 *A.g.e.*, s. 426. Alıncası, s.436.

5 *A.g.e.*, s. 426.

6 *A.g.e.*, ve, Bkz., Aydın Sayılı, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Ankara 1966, TTK, s. 63 ve arkada resim levha:VII.

7 Bu terimler, Tıp Tarihçisi, Dekan (Çukurova Üniversitesi), Sayın Profesör Dr. İlder Uzel tarafından merhum annesi, hah dokuyabilen, Ayşe Uzel (1921-1991) 'den naklen derlenmiştir. Kendisine burada teşekkürlerimi sunarım.

8 F.Ueberweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, Hrsg.von Bernhard Geyer, Benno Schwabe Verlag, Bâsel, 1951 (1927), s.62-66; Etienne Gilson, *La Philosophie Au Moyen Age*, Payot, Paris 1944.

documents and to leave the field to experts. What leads the researcher to the internal structure is the language of its culture. Thus to comprehend the internal structure of a culture, the understanding of its culture must be used. It is not necessary for the language to be within the same period with the culture. Sometimes internal structure can change with a moral factor as writing or sometimes it is not changed with a moral factor as religion. According to the panbabilonist model, culture focused is firstly divided into main elements; then each element is reduced into Babil culture. While establishing document chains, such methods as interpolation, restitution and reconstruction are employed. Hrozny, via this model, could read the unread writings of Girit and Prevedik cultures but he paid attention not to consider the explanation model or hypothesis as reality. The circular (cycloid) model is based on the circles of sky objects in the universe. As circles will be repeated endlessly, accordingly cultures and history will also occur endlessly².

Regardless of which model described above is used as a research hypothesis on carpet culture, the fact that cultures met, influenced one another and left traces of these influences must be taken into consideration. The same thing also applies to art culture. In fact, art historians could show this with concrete examples. If we deal with culture without separating civilisation and without considering specific aspects, the question "where did culture and civilisation occur for the first time?" appears. Lansberger also dealt with this question³. In his investigation⁴, Landsberger reveals that there is an occupational classification in the Mesopotamian culture before Sumers, what he calls 'Proto-Euphrates': "... we could prove that job titles come from Proto-Euphrates. Looking at the oldest documents of that time, we can easily read the signs corresponding to these jobs. Without comparing with Egypt we could state that the cities with a high level of organisation are also witnesses of occupational classification. Since after the second cultural revolution, the following job titles, performed since the ancient times, have been seen: 'farmer=engar', 'gardener=nukarib', 'shepherd=sipad, kabar, nagad, udul', 'fisherman=suhadak', 'cook=nuhadim', 'blacksmith=smig', 'carpenter=nangar', 'locksmith=tibira', 'barber=kinda', 'laundryman=aslak', 'weaver=ispar' (in German text, p. 436, Isbar=Weber), 'saddler or shoemaker=askap', 'reed weaver=addup', 'potter=pahar', 'bricklayer=sidim'. All these occupational titles are in Proto-Euphrates". All these words existed until the end of Babil culture. Even some words such as naggar and nacar were borrowed by other languages. Sumerians added some others to these

occupational titles⁵. Some of these job titles are still used in Turkish (kudim=kuyumcu= jeweller) or in a situation similar to those of Egyptians (mesahacı (land surveyor)=se-gid, ip çeken; as in 'harpedonapt')⁶.

We have some other terms on carpet-weaving used in the Niğde-Bor region such as "istar dokumak=halı dokumak" (weaving carpet), "istar ağacı=halı tezgahı" (loom), "istar tarağı=arak" (hackle), "istar bıçağı" (knife), "istar ipi" (carpet fibre), "direzi (horizontal fibre), and "geçgi"⁷.

Can the word 'istar' be related with 'weaver=ispar' or with 'isbar' in Proto-Euphrates?

Again can the words of the title of a philosophical book⁸ by Clemens (A.D II c.c), a Patristic Age philosopher, 'Carpets=Stromateis' or 'Stromates' be related with 'ispar' or 'istar'? If related, as language is the most important means of expressing culture, are we face to face with a new cultural connection?

² Türker-Küyel, Mübahat. "Edebiyatımızda Sümerli Kültür İzleri Var Mıdır?", *Erdem*, 6, 17 May 1990, 1992, p.362.

³ Lansberger. "Mezopotamya'da Medeniyetin Doğuşu", *Dil ve Tarih-Coğrafya Faculty Journal*, vol.2, no.3, 1944, March-April, pp. 419-429. In German, "Die Anfang der Zivilisation in Mezopotamian (Zusammenfassung)", pp.431-437.

⁴ *Ibid.*, p. 426 German p. 436.

⁵ *Ibid.*, p. 426.

⁶ *Ibid.*, Also see Aydın Sayılı, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Ankara 1966, TTK, p.63 and the picture VII.

⁷ These terms were directly gathered by Dean Prof. İlter Uzel's mother, Ayşe Uzel (1921-1991) who could weave carpets. I am very grateful for this contribution.

⁸ F.Ueberweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, Hrsg. Von Bernhard Geyer, Benno Schwabe Verlag, Basel, 1951 (1927), pp. 62-66, Etienne Gilson, *La Philosophie Au Moyen Age*, Payot, Paris, 1944.